

Po ovom zakonu, prvi stupanj ljudskog mišljenja bio je *teološki*. Ljudi su uglavnom *personifikovali* prirodni svet kad su ga objašnjavali, pridajući predmetima i pojavama božansku moć. Mit je bio osnovni oblik tog mišljenja. Na drugom, *metafizičkom* stupnju, javljaju se opšti pojmovi, grade se metafizički sistemi, sve se objašnjava filozofskom spekulacijom. Tek na trećem, *pozitivnom* stupnju, čovečanstvo uvida prave zadatke, izgrađuje se *naučno* mišljenje. Svet se objašnjava ispitivanjem *činjenica*.

Pozitivizam iz prirodnih nauka prodire u nauke o društvu, namećući im svoju metodologiju, kao osnovno obeležje *naučnosti*. Ceo 19. vek protekao je u znaku dominacije pozitivizma u društvenoj teoriji, uz obimna empirijska istraživanja.

Sen-Simon, Ogist Kont, Herbert Spenser, Karl Marks, Džon Stjuart Mil, Luis Morgan i niz drugih pisaca o društvu nastojali su da na različite načine, sa različitim teorijskim okvirima i pojmovnim aparatom, konstituišu *nauku o društvu*.

Sen-Simon

Anri de Sen-Simon potiče iz stare plemićke porodice, ali se među prvima odrekao plemićke titule za vreme Francuske revolucije. Rođen je 1760. godine, a umro 1825. godine, u svom rodnom gradu Parizu. Podelivši svoj život između dva veka, on je crpeo veru u progres iz jednog i racionalni realizam iz drugog veka, ugrađujući te uticaje u veliku skicu društvene teorije.

Kao mlad oficir učestvovao je u američkom ratu za nezavisnost, zajedno sa Lafajetom, kao francuski dobrovoljac. Kada se vratio u Francusku, revolucija je već počela. Kao svedok i učesnik revolucionarnih zbivanja u Americi Sen-Simon je poneo kritička mišljenja o revolucionarnim sredstvima, ali i traganje za najboljim načinima unapređenja društva. Nije aktivno učestvovao u revolucionarnim događajima i sukobima. Njegove su simpatije bile na strani *sankilota* i „radnog naroda“, proizvođača, dok je privilegovane, parazitske staleže prezirao. Strano mu je bilo opredeljenje za odbranu dvora, ali su ga destrukcija i nasilje odbijali od revolucionarnog tabora.

Neočekivano, Sen-Simon se latio konjunktivnih, lukrativnih poslova: kupovine i preprodaje konfiskovanih imanja i veoma je brzo stekao znatno bogatstvo, koje je isto tako brzo potrošio na brojna putovanja, obrazovanje i istraživanja. Iz bede su ga izvukli njegovi bogati učenici, među kojima je bilo i bankara, i omogućili mu da se sav posveti pisanju raznovrsnih studija.

Sen-Simon je uzeo svog talentovanog učenika Ogista Konta za ličnog sekretara, koji je doprineo sređivanju Sen-Simonovih rukopisa i sistematizovanju njegovih ideja. Intelektualna saradnja bila je nakon par godina prekinuta uz sporenja o autorstvu pojedinih ideja. Najviše je bilo rasprava: Ko je osnivač sociologije: Sen-Simon svojom *socijalnom fiziologijom*, definicijom društva i društvenog sistema, zakonima i pokretačima društvenog razvoja, ili Ogist Kont, koji je uveo reč *sociologija* kao konvenciju sastavljenu od jedne latinske i jedne grčke reči.

Jedni su smatrali da se sve ideje o društvenim naukama u 19. veku nalaze bar „u osnovnim klicama“ već kod Sen-Simona, dok su ga drugi smatrali „nesređenim kompilatorom“.

Ovo sporenje o začetniku sociološke nauke, bilo je povezano sa pitanjem o začetniku *pozitivizma* u društvenim naukama. Zbog toga je Dirkem prednost davao Sen-Simonu kao osnivaču sociologije, jer je on prvi usmerio društvenu nauku ka ispitivanju pozitivnih činjenica.

Na pozitivističkoj idejnoj tradiciji konstituisala se sociologija kao *naučna* disciplina. Udeo *Sen-Simona* u tom poduhvatu je ogroman, ako ne i presudan. Nova društvena nauka kod Sen-Simona je još uvek „socijalna fiziologija“ i „fizikopolitika“, ali on je ispunjava programom i sadržajem koji joj zadugo određuje smer. Pošto je filozofska i društvena misao 18. veka revolucionisala društva, društvena misao 19. veka mora da ga, pre svega, *organizuje* – smatra Sen-Simon. Zbog toga je *organizacija* budućeg društva bila osnovna Sen-Simonova preokupacija, koja ga je i vodila konvergentno ka *socijalizmu*.

Sporno je pitanje koliko se Sen-Simon može ubrojiti u socijaliste, zadržavajući privatnu svojину i ekonomsku nejednakost? On je izražavao velike simpatije i brigu za radnike, tražeći u svom delu *Novo hrišćanstvo* što više solidarnosti i humanosti u industrijskom društvu; osuđivao je parazite i eksploatatore, ali to nije dovoljno da bi se svrstao među socijaliste. Sen-Simonovo industrijsko

društvo ne razlikuje se bitno od dobro organizovanog i socijalno odgovornog kapitalističkog društva.

Sen-Simon je nastojao da bez teoloških i metafizičkih dogmi izgradi „naučnu“ sociologiju, koja će istraživati „svet društvenih činjenica“, naučno utvrditi zakone društvenog kretanja, na osnovu kojih će se organizovati i izgraditi buduće društvo. Usvajajući Kondorseov „osnovni zakon društvenog razvoja“, izražen kroz tri stupnja razvitka ideja, Sen-Simon ga dopunjuje društveno-ekonomskim obeležjima i značenjem.

Teološkom stupnju odgovara *feudalni* poredak, *metafizičkom* stupnju prikladne su *društvene krize* i *revolucije*, a *pozitivnom* stupnju odgovara *industrijski* društveni sistem. Cilj zakonitog progresa u istoriji jeste stvaranje takvog društvenog poretka koji će biti „najkorisniji za opšte dobro i najpovoljniji za razvoj svih potrebnih sposobnosti“. Svetski savez i mir u svetu preduslovi su za ukidanje eksploatacije i antagonizama, za razmah kolektivnog napora čovečanstva radi ostvarenja blagostanja za sve članove društva, radi ovladavanja prirodom i radi „zamene upravljanja ljudima upravljanjem stvarima“.

Tragajući za opštim sredstvima koja bi društvo učinila srećnim, Sen-Simon ih otkriva u *nauci*, *umetnosti* i *industriji*. *Rad* uopšte, a industrijska proizvodnja posebno, imaju za Sen-Simona najveći značaj u društvenom preobražaju. Sve članove društva Sen-Simon deli u dve klase: *proizvođače* i *parazite*. Klasu proizvođača čine svi koji na bilo koji način učestvuju u proizvodnji: fabrički radnici, zemljoradnici, naučnici, umetnici, trgovci,

bankari, fabrikanti. Klasu parazita čine uglavnom plemstvo i sveštenstvo, zatim činovništvo i „metafizičari“.

U eseju *Parabola*, koji je bio sastavni deo njegovog čuvenog dela *Organizator* („L' Organisateur“), Sen-Simon to plastično prikazuje upoređujući pčele i trutove. Pčele su istinski proizvođači koji obezbeđuju narodu sve što mu je neophodno za opstanak, dok su trutovi dokoličari, vlasnici i rentijeri koji žive od tuđeg rada. Njihova jedina briga je da vode „otmen“ život, dok proizvođači uvećavaju nacionalno blago. „Zamislite“, piše Sen-Simon, „da Francuska u nekoj nesreći izgubi svojih pedeset najboljih hemičara, svojih najboljih pedeset fizičara, svojih pedeset najboljih matematičara, svojih najboljih pedeset pesnika, svojih najboljih pedeset slikara, svojih najboljih pedeset vajara, pedeset najboljih muzičara, pedeset najboljih književnika, svojih najboljih pedeset mehaničara, pedeset najboljih inženjera, pedeset najboljih arhitekata, pedeset svojih najboljih lekara, pedeset apotekara, svojih pedeset najboljih pomoraca, pedeset najboljih časovničara, svojih najboljih pedeset bankara, svojih dve stotine trgovaca na veliko, svojih šest stotina najboljih odgajivača, svojih pedeset najboljih kovača, pedeset najboljih kožara, pedeset svojih najboljih rudara, pedeset suknara, pedeset najboljih proizvođača pamuka, pedeset najboljih proizvođača svile, pedeset svojih najboljih proizvođača gvoždarije, svojih pedeset najboljih proizvođača fajansa i porcelana, kristala i stakla, svojih pedeset najboljih brodograditelja, pedeset štampara, svojih najboljih pedeset zidara i stolara, pedeset najboljih livaca i one najsposobnije u nauci, lepim umetnostima, veštinama i zanatima

koji ukupno broje oko tri hiljade naučnika, umetnika i zanatlija Francuske“.

Bio bi to strašan gubitak za Francusku, od koga se ne bi povratila u nekoliko generacija, pretvorila bi se u „telo bez duše“, ostajući bez darova talenata, proizvodnje i kreativnosti.

„Zamislimo sada“, nastavlja Sen-Simon, „da Francuska sačuva sve ove genijalne, darovite i radne ljude, ali da je u jednom danu zadesi nesreća da izgubi kraljevog brata monsenjera vojvodu Agulena, vojvodu od Berija, monsenjera vojvodu od Orleana, vojvodu od Burbona, njihove supruge vojvotkinje od Angulena Berija, Orleansa, Burbona i gospodicu de Konde. Da Francuska izgubi sve velike službenike krune, sve državne ministre, državne savetnike, da izgubi sve maršale, sve kardinale, arhiepiskope i episkope, sve kanonike, sve prefekte i još deset hiljada vlasnika, najbogatijih među onima što „otmeno“ žive. Takva bi nesreća sigurno pogodila Francuze i izazvala bi sentimentalno žaljenje zbog stradanja tolikog broj njihovih zemljaka. Ali to ne bi nanelo nikakvu štetu državi i nikakvo zlo i gubitak društvu.“

Sen-Simon je ovom *parabolom*, bez obzira na izvesna preterivanja, dao izvanrednu sociološku analizu i kritiku *parazitskog* društva i „vladalačkog sistema“, pod čim on podrazumeva feudalni poredak, suprotstavljajući mu „upravljački sistem“, a upravljačkim društvom podrazumeva *industrijsko društvo* na socijalističkim osnovama.

Iako Sen-Simon nije stvorio sociološki sistem, u njegovom delu mogu se naći skoro svi osnovni elementi

jedne sociološke teorije. U spisima: *Istorija čoveka* („Histoire de l'Homme“), *Podsetnik o nauci o čoveku* („Memoire sur la Science de l'Homme“) Sen-Simon je izložio osnove svoje sociologije, kao *socijalne fiziologije*. On se opredeljuje za ovaj naziv da bi istakao da je društvo nešto organizovano i živo, da ga ljudi neprekidno stvaraju i obnavljaju. Fiziologija je nauka o društvu, ali i o čoveku, tom malom sastavnom delu društva, čijom aktivnom ulogom ono opstaje. Društvo je „jedinstvo ljudi u kome se oni posvećuju zajedničkim ciljevima... društvo je organizovani mehanizam u kome svi delovi, na različite načine doprinose kretanju celine“. Sen-Simon funkcionalno određuje društvo, ali ne kao biološki fenomen, već kao specifičnu pojavu *sui generis*. Strukturu društva Sen/Simon ne vidi kao statičnu arhitekturu, već kao živ i razvojni organizam. Struktura društva postoji, ali kao dinamična kategorija, koja se zasniva na vlasništvu. „Temelj socijalne zgrade“, kaže Sen-Simon, leži na zakonu koji učvršćuje vlasništvo“. On odlučuje o političkim formama. Parlamentarna vlast je samo forma, oblik vlasništva je temelj „društvene zgrade“. Svojinjski odnosi su odlučujući u svakoj transformaciji društvenog sistema. Sen-Simon to jasno formuliše: „Nema promene društvenog poretka bez promene u vlasništvu“. On je bio kritičar feudalizma i vladajućih parazitskih klasa u njemu, ali je bio kritičan i prema nastupajućem kapitalizmu, i to iz dva razloga. Prvi je bio anarhija kapitalističke proizvodnje, nenaučna organizacija društva i ekonomije, a drugi je bio moralno neopravdano iskorišćavanje siromašnih slojeva.

U glavnom delu *Industrijski sistem* („Le Systeme industriels“) i *Katehizis industrijalaca* („Le Catechisme des industriels“) Sen-Simon sistematski izlaže ustanove industrijskog društva. Uočavajući revolucionarni karakter industrijskog društva, njegove razvojne potencijale i imanentni progres, Sen-Simon je postao najznačajniji profet i ideolog industrijskog društva. „Buduće društvo“, pisao je on, „zasnivaće se na industriji i biće društvo industrijalaca“. U industrijalce on je ubrajao sve one koji se bave društveno-korisnim radom, bilo kao fizički, organizacioni ili intelektualni radnici u oblasti proizvodnje, prometa ili raspodele. Svaki koristan rad predstavlja deo društvene industrije.

Nauka i umetnost su takođe faktori koji učvršćuju industrijski sistem. Naučnici, umetnici i razni artisti čine takođe deo armije rada industrijske klase. To nije bilo degradiranje nauke i umetnosti na sluškinje industrije, već obrnuto, njihovo uvođenje u industrijsko društvo kao intelektualnih i moralnih usmerivača.

Iako je bio filozof industrijalizma, Sen-Simon je kao jedan od najobrazovanijih ljudi 19. veka ostao privržen humanističkim načelima i socijalnoj pravdi, pa je u poslednjem delu *Novo hrišćanstvo* („Nouveau Christianisme“) nastupao u ime nasiromašnijih slojeva, posebno radništva, proglašavajući njihovo oslobođenje krajnjim ciljem svojih stremljenja. Snažnim humanističkim, a ne samo političkim motivima, Sen-Simon se zalaže za oslobađanje radništva od ekonomske bede, ali ne revolucionarnim sredstvima, već napretkom nauke i morala. Izbegavajući revolucionarna rešenja, Sen-Simon je želeo

da obrazovane i bogate slojeve privuče ka društvenim reformama putem materijalne zainteresovanosti, pa zato ne odbacuje privatno vlasništvo, već se u njegovim projektima preduzetnici nagrađuju ne samo prema svom radu u rukovođenju proizvodnjom, već i prema svojim finansijskim ulozima.

Posle epohe revolucija i nereda, velikih destrukcija i nasilja, Sen-Simon je i želeo i naslutio da dolazi vreme stabilizacije i konstruktivnog napretka. On je predvideo veliku budućnost industrijalizaciji i organizaciji društva. Cilj organizovanog industrijskog društva, kako ga je Sen-Simon zamišljao, nije bilo ukidanje siromaštva već stvaranje obilja. Ali tu su se javljale pukotine. Organizacija je zahtevala subordinaciju, a ova je ugrožavala solidarnost. Pokazalo se da društva mogu biti veoma bogata, a istovremeno oskudna u „bratstvu i solidarnosti“, bogato društvo sa znatnim brojem siromašnih članova. Sen-Simon je u početku verovao da „duh novog vremena“ zahteva uvažavanje interesa i priznavanje postojanja egoizma. U *Novom hrišćanstvu* Sen-Simon priznaje da je verovao da je „egoizam važan za bezbednost organizma“, ali je bio razočaran „dejstvom egoizma na društvenu solidarnost“.

Sen-Simonovo učenje odlikuju dve crte – jedna je zalaganje za nauku, organizaciju i industrijski progres, a druga za oslobađanje od bede i siromaštva i stvaranje pravednog društva. Ovo poslednje nosilo je u sebi utopijsku želju i nadu, pa se Sen-Simonov uticaj odvijao

u dva pravca: na stvaranje *naučne* teorije o društvu, zasnovane na napretku nauke i industrije, u čemu su ga sledili Ogist Kont, Herbert Spenser, Luis Morgan i drugi utemeljivači „sociologije kao društvene teorije“, i u drugom pravcu na razvoj utopijskog socijalizma Anfontena, Bazara, Lujja Blana, Prudona, Pjera Lerua, Lasala i drugih, kao alternacije kapitalističkom društvu „sveopšte gramzivosti i bespoštedne konkurencije“.

Sen-Simon je bio velika inspiracija raznorodnim socijalističkim učenjima i socijalističkim pokretima, kao i mnogim književnicima, poput **Žorž Sandove**.

Sensimonisti su u Francuskoj tridesetih i četrdesetih godina 19. veka razvili širok socijalni i politički pokret, sa ciljem da reformišu društvo na pravednijim osnovama. Odlični pisci i publicisti, oni su nastojali da iz Sen-Simonovog učenja istaknu pre svega interesantne socijalističke projekte društva. Njegovi „učenici“, **Bazar** i **Anfonten**, izdali su knjigu pod naslovom: *Doktrina Sen-Simona*, u kojoj su znatno radikalizovali Sen-Simonove socijalističke ideje, naročito u gledanju na vlasništvo, koje smatraju istorijskom kategorijom, bez prava da se svim društvima i u svim vremenima nameće kao „sveto pravo“.

Sensimonisti su obilato koristili mračne slike društvene stvarnosti, da bi ukazali na bedu i patnju sirotinje i radništva. Oni su pozivali građanstvo na „saosećanje i solidarnost sa paćenicima“, nastojali su da razvijaju filantropiju, opominjući bogate da je to i u njihovom intere-

su. Mnogi od njih naivno su verovali da će „prosvetiti“ bogate.

Saint Amand Bazard, živio je kratko i burno u burnim vremenima. Rođen u buri Velike revolucije 1791. godine, doživio je i Termidor, Direktorijum, Napoleonove ratove, Restauraciju, nove revolucije. Osnovao je karbonarsko, ilegalno društvo u Francuskoj sa ciljem obaranja Luja XVIII i zbog nereda i zavera osuđen je na smrt u odsustvu 1825. godine. Posle Sen-Simonove smrti stao je na čelo sensimonističkog pokreta, razvijajući socijalističku agitaciju protiv restaurirane monarhije.

Zalagao se za društvenu svojinu nad sredstvima za proizvodnju, tvrdeći da je jedina pravedna raspodela oruđa rada, koja će se sprovesti u budućem društvu, ona koju vrši *socijalna institucija*, koja postaje „čuvar svih oruđa proizvodnje, pošto ona stoji na čelu celokupne materijalne proizvodnje“. Bazar je umro 1832. godine, a na čelo škole postavljen je Anfonten.

Ogist Kont

Ogist Kont je prvi upotrebio termin *sociologija*, spajajući latinsku reč *socio* i grčku *logia* da bi označio nauku o društvu, pa ga mnogi zbog toga smatraju osnivačem sociologije. Videli smo, međutim, da su, bez obzira na sam naziv nauke, već krajem 18. veka bili dati svi bitni elementi za jednu nauku o društvu. Uostalom, ni Kont nije u svom glavnom delu *Kurs pozitivne filozofije* ovaj